

ДӘРІС 8

ТАБИҒАТТЫ ПАЙДАЛАНУДЫ БАСҚАРУДЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚТЫҚ МЕХАНИЗМДЕРІ

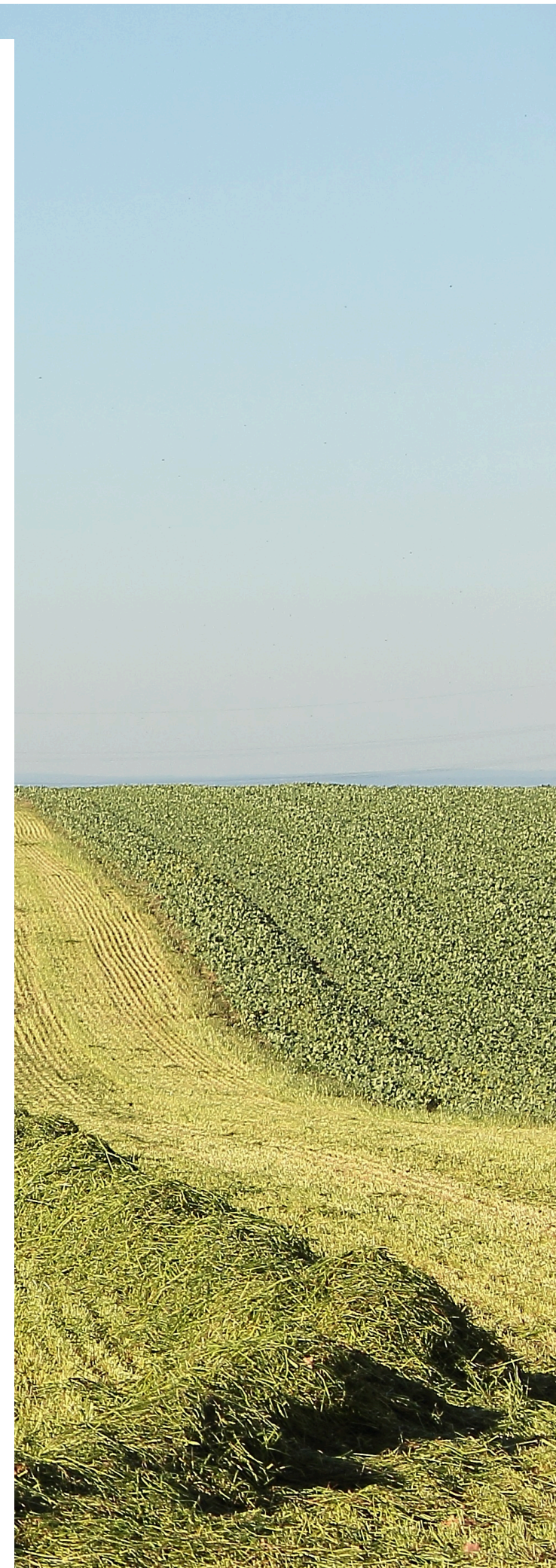

Дәрістің мақсаты:

Табиғат пайдалануды басқарудың экономикалық және құқықтық тетіктерінің мәнін түсіндіру, қоршаған ортаны қорғау мен тұрақты дамуды қамтамасыз етудегі экономикалық ынталандыру және құқықтық реттеу тәсілдерін талдау.

Дәріс жоспары:

1. Табиғат пайдалануды басқарудың экономикалық механизмінің мазмұны
2. Экономикалық реттеу құралдары: экологиялық салықтар, төлемдер, жеңілдіктер
3. Экологиялық аудит және экологиялық сақтандыру
4. Табиғат пайдалануды құқықтық реттеу принциптері
5. Экологиялық заңнама және табиғатты қорғау саласындағы жауапкершілік түрлері

Кім және не үшін төлейді

- **ДДСҰ төлейді :
Экологиялық рұқсат
негізінде қоршаған
ортаға теріс әсер ететін
заңды және жеке
тұлғалар.**

Қазақстанда ластаушы заттардың шығарындылары, лақтырылуы және қалдықтарды орналастыру үшін қоршаған ортаны ластағаны үшін төлем алынады. Олар ластану көлемін белгіленген нормаларға (АЕК-те) көбейту арқылы есептеледі. Салық төлеушілер (кейбір шаруа қожалықтарынан басқа) тоқсан сайын 870.00 нысаны бойынша декларация тапсырады және төлемдерді жүзеге асырады.

Не үшін төлейді:

■ Қоршаған ортаға эмиссиялар: Стационарлық және жылжымалы көздерден ластаушы заттардың шығарындылары (су объектілеріне және қалдықтарды орналастырудан басқа).

■ Қалдықтарды кәдеге жарату: Қатты тұрмыстық қалдықтарды полигондарға шығару және өндірістік және коммуналдық қалдықтарды рұқсатсыз шығару үшін.

■ Су объектілеріне төгілу: Су объектілеріне ластаушы заттарды тастау үшін.

Қалай есептеледі төлеу?

- Жалпы принципі :

Төлем = (Ластау көлемі) x (1 тоннаға шаққандағы мөлшерлеме) x (АЕК).

- Тарифтер :

Олар ең төменгі жалақының еселенген мөлшерімен белгіленеді және оны жергілікті мәслихаттар екі есеге дейін арттыруы мүмкін (ЖЖМ мөлшерлемелерін қоспағанда).

- Мысал :

Жылына атмосфераға 3 тонна шаң шығаратын компания төлейді

$3 \text{ т/жыл} \times 10 \text{ МРП/т} \times 3932 \text{ теңге} / \text{МРП} \approx 117960 \text{ теңге}$ 3 т/ жыл кросс
 $10 \text{ МРП/т кросс} \times 3932 \text{ теңге} / \text{МРП} \text{ шамамен } 117960 \text{ теңгеге тең}$
 $3 \text{ т/жыл} \times 10 \text{ АЕК/т} \times 3932 \text{ теңге/АЕК} \approx 117960 \text{ теңге}$ (егер мөлшерлеме 10 АЕК-ке дейін көтерілсе).

Айыппұлдар :

Рұқсат етілмеген эмиссия немесе төгу үшін сомадан он еселенген алым алынады.

Есеп беру және орындау мерзімдері

Есеп беру: 870.00 нысаны бойынша тоқсан сайынғы декларация.

Мерзімдері :

- Тоқсандық декларация: есепті тоқсаннан кейінгі екінші айдың 15-інен кешіктірмей.
- Жылдық декларация: төлемдердің жалпы жылдық сомасы 100 АЕК-ке дейін болса, 20 наурыздан кешіктірмей.

Мұндай құралдарға РР-ды пайдаланғаны үшін төлем кіреді, ол келесі міндеттерді шешуді қамтиды:

Табиғат пайдаланушылардың табиғи ресурстарды тиімді пайдалануға, сақтауға және молықтыруға қызығушылығын арттыру ;
ресурстарды қалпына келтіру, молықтыру, барлау (барлау және іздеу) және табиғи ортаны қорғау үшін
табиғи ресурстарды пайдаланушыдан қосымша қаражат алу.

Қазақстан Республикасының «Қоршаған ортаны қорғау туралы» Заңында төлемнің екі түрі қарастырылған: табиғи ортаны пайдалану құқығы үшін және табиғи ортаны ластағаны үшін.

3-сурет. Экологиялық төлемдер

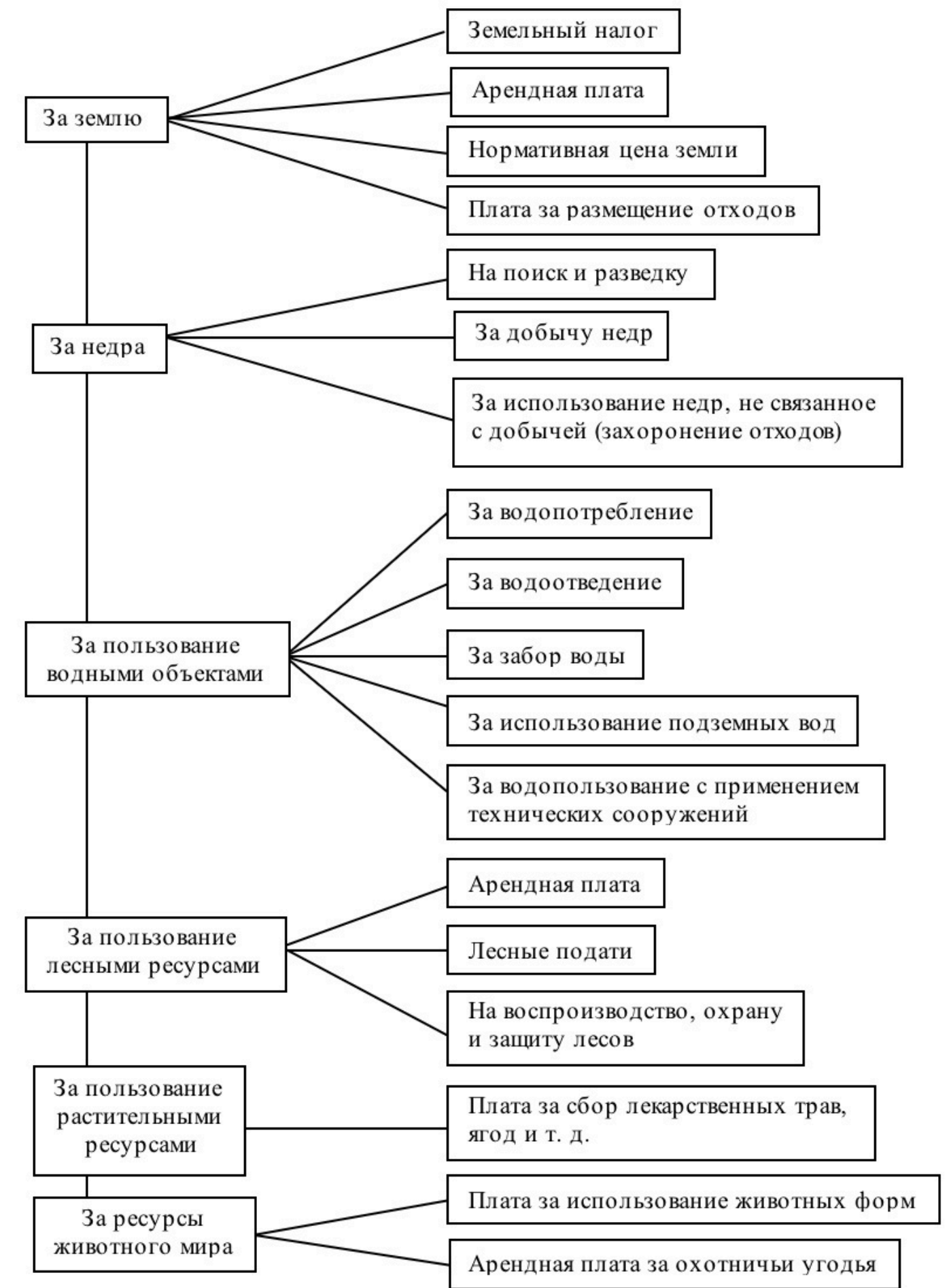
PR пайдалану ақысына мыналар кіреді:

ресурстарды пайдалану құқығы үшін төлем;

PR-ды артық және ұтымсыз пайдаланғаны үшін төлемдер;

PR-ды көбейту және қорғау үшін төлемдер.

Жер төлемі (4-сурет) ұтымды пайдалану, қорғау, құнарлылығын арттыру, сапасы әртүрлі жерлерде шаруашылық жүргізудің әлеуметтік-экономикалық жағдайларын теңестіру, елді мекендердің инфрақұрылымының дамуын қамтамасыз ету және т.б.

4-сурет. PR пайдалану құқығы үшін төлемнің құрылымы

Қазақстанда тұрақты жер пайдалану құқығы бар жер иелері рента емес, жер салығын төлеуі керек, өйткені бұл жалға беру емес, меншік нысаны. Салық сомасы кадастрлық құнды салық мөлшерлемесіне көбейту арқылы есептеледі (әдетте 0,3%-дан 1,5%-ға дейін) және жердің мақсатты пайдаланылуына және салық жеңілдіктерінің болуына байланысты. Жер салығын қалай есептеу керек?

1. Жер учаскеңіздің кадастрлық құнын табыңыз .
2. Анықтау мөлшерлемесі салық .
Тарифтер жерді пайдалану мақсатына байланысты өзгереді. Мысалы, кейбір жағдайларда ол 0,3%-дан 1,5%-ға дейін болуы мүмкін.
Салықты есептеңіз : Кадастрлық құн × Салық ставкасы = Салық сомасы.

Жәрдемақы алуға өтініш беру

Қазақстанда, мысалы, көп балалы отбасыларға, ең төменгі зейнетақы алатын зейнеткерлерге, ауылға көшіп келген шаруа қожалықтарына (алғашқы үш жылда) жеңілдіктер қарастырылған.

Ерекшеліктер:

Пайдалану мерзімі : Егер сізде бір жылдан аз мүлік болса, салық иелік ету айларының санына пропорционалды түрде есептеледі.

Төлеу орны : Салық жер учаскесінің орналасқан жері бойынша бюджетке төленеді.

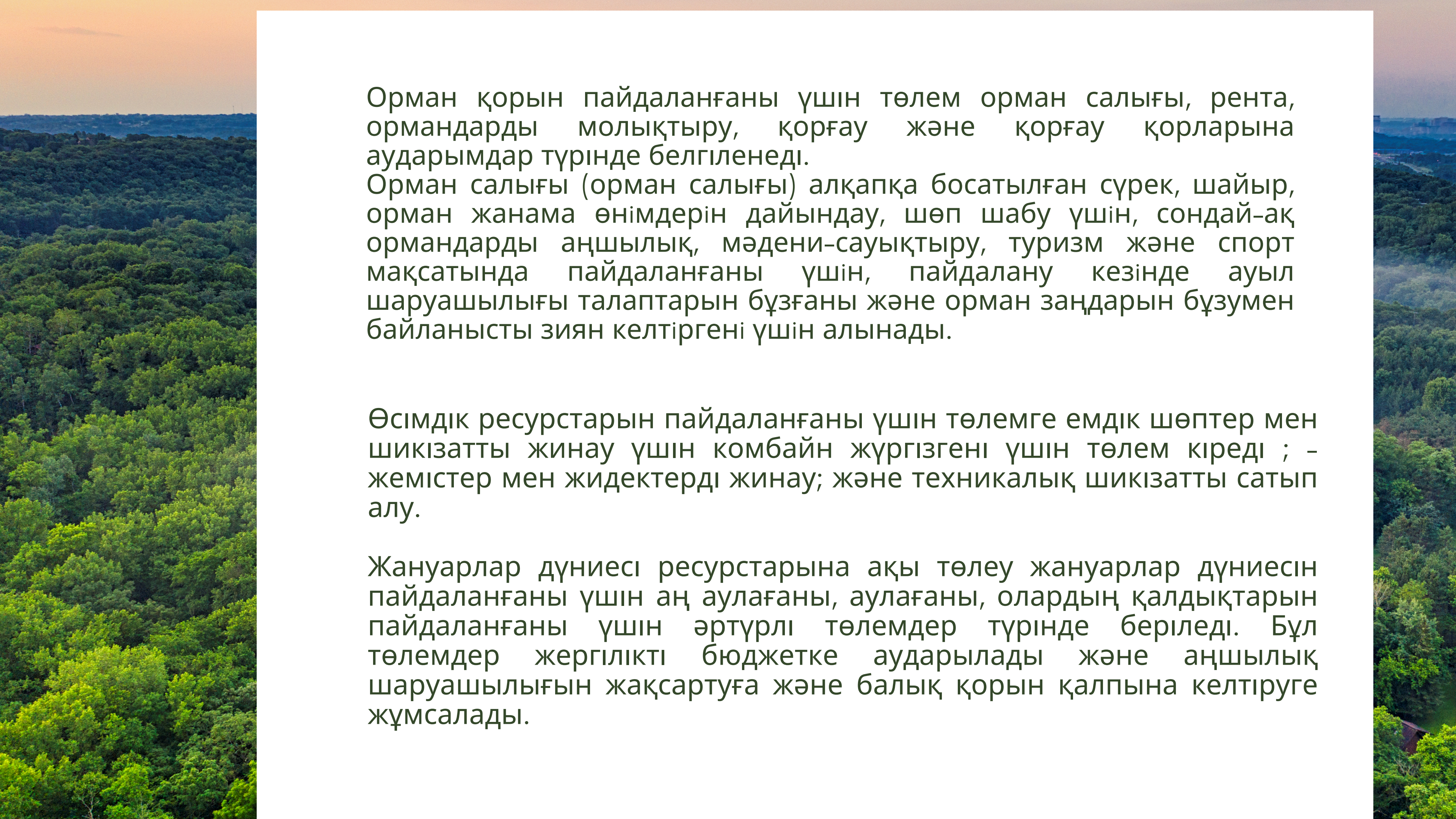
Қалдықтарды кәдеге жарату төлемі оның уыттылығына (4 класс) және аймақтардағы экологиялық жағдайға байланысты жіктеледі.

Жер қойнауын пайдаланғаны үшін төлем 3 нысанда болады:

- пайдалы қазбалардың кен орындарын іздеу және барлау құқығына;
 - олардың олжасы;
- жер қойнауын пайдалы компоненттерді өндіруден басқа мақсаттарда пайдалану үшін (мысалы, қалдықтарды жою).

Суды пайдалану төлемдері. Бұл төлемнің ерекшеліктерін түсіну үшін кейбір терминологияны түсіну маңызды. Суды пайдалану – су объектілерін халықтың және өнеркәсіптің әртүрлі қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін пайдалану. Ол суды алуды (тартып алуды) және су көздерін ағынды суларды ағызу, қалқымалы ағаштарды (бөренелер шоғырында жүзетін), балық шаруашылығын, су көлігін және басқа мақсаттарға пайдалануды қамтиды. Су тұтыну – су шаруашылығы жүйесінен алынған суды (жер үсті, жер асты, шахта және т.б.) пайдалану. Ағынды суларды бұру – ағынды суларды (өндірістік немесе тұрмыстық мақсатта пайдаланылатын және ластану салдарынан бастапқы құрамы немесе физикалық қасиеттері өзгерген) тікелей су объектілеріне және жер асты сулы горизонттарына жіберу, сондай-ақ сарқынды суларды басқа кәсіпорындарға немесе ұйымдарға беру.

Орман қорын пайдаланғаны үшін төлем орман салығы, рента, ормандарды молықтыру, қорғау және қорғау қорларына аударымдар түрінде белгіленеді.

Орман салығы (орман салығы) алқапқа босатылған сүрек, шайыр, орман жанама өнімдерін дайындау, шөп шабу үшін, сондай-ақ ормандарды аңшылық, мәдени-сауықтыру, туризм және спорт мақсатында пайдаланғаны үшін, пайдалану кезінде ауыл шаруашылығы талаптарын бұзғаны және орман заңдарын бұзумен байланысты зиян келтіргені үшін алынады.

Өсімдік ресурстарын пайдаланғаны үшін төлемге емдік шөптер мен шикізатты жинау үшін комбайн жүргізгені үшін төлем кіреді ; - жемістер мен жидектерді жинау; және техникалық шикізатты сатып алу.

Жануарлар дүниесі ресурстарына ақы төлеу жануарлар дүниесін пайдаланғаны үшін аң аулағаны, аулағаны, олардың қалдықтарын пайдаланғаны үшін әртүрлі төлемдер түрінде беріледі. Бұл төлемдер жергілікті бюджетке аударылады және аңшылық шаруашылығын жақсартуға және балық қорын қалпына келтіруге жұмсалады.

БАҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ:

1. ТАБИҒАТ ПАЙДАЛАНУДЫ БАСҚАРУДЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ МЕХАНИЗМІ ДЕГЕНІМІЗ НЕ ЖӘНЕ ОНЫҢ НЕГІЗГІ ЭЛЕМЕНТТЕРІ ҚАНДАЙ?
2. ЭКОЛОГИЯЛЫҚ САЛЫҚТАР МЕН ТӨЛЕМДЕРДІҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҚТЫ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕГІ РӨЛІ ҚАНДАЙ?
3. ЭКОЛОГИЯЛЫҚ АУДИТ ПЕН САҚТАНДЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ НЕДЕ?
4. ТАБИҒАТТЫ ҚОРҒАУДА ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ ҚАНДАЙ ҚАҒИДАТТАРҒА СҮЙЕНЕДІ?
5. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ КОДЕКСІНЕ СӘЙКЕС ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАР ҮШІН ҚАНДАЙ ЖАУАПКЕРШІЛІК ТҮРЛЕРІ ҚАРАСТЫРЫЛҒАН?

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ КОДЕКСІ. — АСТАНА: ӘДІЛЕТ, 2021.
2. ТҰЯҚБАЕВА, Г. ТАБИҒАТТЫ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ МЕХАНИЗМДЕРІ. — АЛМАТЫ: ҚАЗАҚ УНИВЕРСИТЕТІ, 2020.
3. ДОБРОВОЛЬСКИЙ, С.Г. ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ ТАБИҒАТТЫ ҚОРҒАУ САЯСАТЫ. — МӘСКЕУ: ЮРАЙТ, 2019.
4. PEARCE, D. & TURNER, R.K. ECONOMICS OF NATURAL RESOURCES AND THE ENVIRONMENT. — LONDON: JOHNS HOPKINS PRESS, 1990.
5. UNEP. ENVIRONMENTAL GOVERNANCE AND LAW. — NAIROBI: UNITED NATIONS ENVIRONMENT PROGRAMME, 2022.

